

**Fatos
Arapi**

**DETI
NE
MES**

roman

BIBLIOTEKA E

B.M-31

A 73

SHFETIT

GJIROKASTER



Redaktor

SHPETIM KARAI

Fotos
A73

87487418
A73

DETI
NË
MES

42292

YOMOR

SHETËRIA
BOTËSË
-NAIM
FRASHËRI

... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...

... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...
... e ...

Një grumbull ushtarësh bisedonin në këmbë. Kishin rrethuar të vdekurin të asme zëra të mbytur, jepnin e merrnin midis tyre. Jashtë po agonte. Shiu s'kishte të pushuar. Vetëm prej dritares së vogël hynte pakëz dritë. Dera e drunjta e kishës ishte mbyllur.

Duhet varrosur.

— Në këtë shi?

— Pse shpejtoni, djema? — Domeniko Barba u tërhoq prapa, hapi krahët e bëri kryqin mbi të vdekurin. Pastaj u kthye e shkoi nga ikonostasi. Oficeri e ndoqi atë një copë here me sy. Sapo Barba kaloi mesin e kishës, ai u ngrit nga shtroja dhe i doli përpara.

— Mirëmëngjesi.

— Mirëmëngjesi.

Një natë më parë, kur e pati dëgjuar at-

je te varri i sapohapur, tek falej me atë zërin e lehtë e të kthjellët, oficerit i qe dukur i afërt ky ushtar.

— Vdiq edhe një tjetër... — tha Domeniko Barba duke lëvizur krahët e gjatë. Pastaj bashkoi e fërkoj shuplakat e mëdha e të bardha. Ai kishte ftohtë.

Oficeri pa i heshtur sytë pufkë të ushtarit. Një mjegull e ftohtë lodhjeje e harrimf dyndej në gropat e tyre. Oficeri mendoi se Barba e shihte botën përtej cipës së asaj mjegulle.

— Vdiq...

Barba u largua disa çape, përshkënditi me gishtërinj kandilin para ikonës, u përkul e bëri kryq. Oficeri përsëri e ndoqi me sy. Pastaj menjëherë u kthye dhe shkoi tek i vdekuri.

Të tjerët ishin larguar. Tani vetëm ushtari i vdekur kishte mbetur si një natë më parë: mbështetur te muri, shpatullat mbështjellë me kapotë. Oficeri iu afrua pranë, opingat e llashtit i çikënonë këpucët e të vdekurit. Iu bë se dëgjoi fjalët e mbrëmshme: «Ndihmomë... ndihmómë të jetoj...».

Oficeri ngriti kapotën. Kryet e të vdekurit ishte këputur mbi kraharror. Ai dukej sikur po flinte.

— Ashtu si mbrëmë, — murmuriti oficeri.
— Sa i ri ishte...

Dhe pa kuptuar as vetë nisi të kërkonte në atë fytyrë tipare, që i kishte parë diku. Sa më shumë hetonte, aq më tepër i afroheshin ato mise të dashura femërore e i valëzonin ata flokë të verdhë. Oficerit iu kujtua e shoqja, Anxhela.

Hodhi mbi të vdekurin kapotën që mbante në duar. E mbuloi dhe u largua anash. Një gavitë uji u rrokullis nëpër këmbë.

— Të mjerët ne. — tha dikush prapa tij.

Duke fërkuar sytë, Agostini shihte dritën e paktë të dritares, që fekste mbi të. S'po arrinte të kuptonte dot asgjë. I bëhej sikur po jetonte mes avujsh e shëmbëllyrash, të cilat, sapo i aviteshin pranë, largoheshin prej tij. Gjithçka i ishte shpëlarë në kujtesë, ashtu si blerimi i tokës nga një reshje e rrëmbyeshme dhe e papritur. Tani, pas shpërthimit të mbrëmshëm, Agostini shihte brenda vetes gërryerjen, ndiente humbëtirën që po ia përpinte gjithë qenien. Nuk donte të besonte se gjendej prapë mes ushtarëve të braktisur. Vetëm një gjë kishte mbetur si edhe më parë në sytë e tij: deti.

Ditët e fundit ai kishte ecur vetëm drejt detit. Hidhte shikimin e trullësor përreth: mure të vogla të gurta, njerëz që lëvrinin brenda tyre. Ushtari u ngrit në këmbë. Iu morën mendtë e desh ra. Zgjati dorën që të mbahëj te muri. Atëherë pa përsipër vetes ikonostasin.

— Perëndia ime, — murmuriti e ra në gjunjë.

Brenda ikonës fytyra e shenjtit ishte e qetë dhe fare e vogël. Gjunjazi Agostini iu afrua pranë. Dontë ta shihte nga afër atë shenjt, që i shëmbëlente aq pak me ata të kishave të Venecies së tij. Por prapë ishte një shenjt.

Oficeri kaloi andej. U ndal dhe ndoqi mesy, i menduar, faljen përgjëruese të atij ushtari. Pastaj edhe vetë përkuli gjurin para ikonës...

Jashtë shkrepri e pastaj bubulloi. Barba nuk i shqiti sytë prej radhoit që mbante në duar. Mbështetur te dera e ajodhimës oficeri priti një copë herë. Ai shikonte i druajtur atë kthinë gati të errët, me një dritare katrore të vockël nga lindja. Nuk i kishte takuar kurrë të kapërcente pragun e një altari të tillë. Fryma e dritës së dritares përshkonte gati gjithë ajodhimën e binte në rrezë përposh. I heshtur, i vetëm ushtari diçka po lëciste në atë dritë. Me gjysmë zëri ai i shqiptonte fjalët sikur të bisedonte me vete. Gjithë duke nënëritur u kthye e pa oficerin.

— Ju, kërkoni gjësendi?

Oficeri nuk u përgjigj. Atëherë Barba shkoi vetë, kapërceu pragun e derëzës dhe e kapi për krahu.

— E çuditshme, — tha duke i treguar tjetrit radhuan e vjetër.

Fletorja ishte mbështjellë me një mbulesë të trashë, në një të zezë të lëbyrtë si ajo e ungjijve. Barba e shpuri oficerin pranë dritës së kandilit të kishës.

— Në seminar ne kemi bërë greqishte të vjetër dhe unë mund të zërbërë diçka nga të shkruarat e këtyre murgjve orientale.

Ai ndau me gisht fletoren e nisi të lëciste. Oficeri dëgjonte, por nuk arrinte dot të kuptonte asnjë fjalë të asaj gjuhe fare të ftohtë për të.

— Këtë kishë e paska themeluar një kallogre: Aleksandra. Vajza paska qënë nga këto anë dhe të fejuarin ia paska mbytur një natë stuhia në liqen. Asaj i qenkësh fanensur dikush në ëndërr dhe i paskësh thënë se duhej të ngrinte këtu kishën me emrin e shën Triadhës.

Barba ngriti kryet e pa i menduar rreth e përçark. Shikimi i tij rrëshqiti mbi mure, në kupolën e kishës, pastaj shkoi e qëndroi tek ikonostasi.

— Shën Triadha... — tha ai me vete.

Oficeri mendoi se Barba ishte shumë i lodhur. Kur fliste, thepi i mollës së Adamit i ngjitej në qafën e gjatë deri rrëzë gurmazit e me zor shkiste poshtë.

— Vetëm s'po kuptoj dot diçka... — tha Barba duke bredhur shikimin nëpër kishë. — Këto mure e ky ndërtime fare i thjeshtë e i varfër... Ndërsa këtu është shkruar 1634. Kjo datë shquhet mirë.

Oficeri e kuptoi se ky ish-seminarist donte të fliste për kishën. Po ai nuk mund t'i duronte më gjatë ekskursionet historike të këtij seminaristi. Fjalët e Barbës i qenë dukur oficerit si ca gaforre të vockla që ecnin mbrapsht nëpër truallin e përbaltur të asaj kishë shqiptare.

Ushtari i gjatë u përkul i tëri dhe e pa oficerin në sy. Përpiquej të kujtohej e në shikimin e tij, midis mjegullave të lodhjes e harrimit, diçka u ndez. Driteza feksi ashtu vetëm një grimë e përsëri mori të fikej.

Oficeri e ndjeu se ushtarin po e përpinte humnera e harrësës.

— 1634... — murmuriti Barba duke parë drejt në sy oficerin. — Sigurisht që në këtë fletore është hedhur edhe ndonjë kodik i huaj i ndonjë kishë më të vjetër. Gjëra që ndodhin.

Ai mbylli fletoren e nisi të shihte përsëri nëpër kishë. Shikimi i tij, sapo binte mbi një send, fluturonte te tjetri.

— Kështu janë shartuar perënditë.

Oficeri u drodh. Për herë të parë i shkrepri në kokë mendimi se Barba mund të mos ishte

i tëri i plotë. Gjithçka në fytyrën e ushtarit ishte shumë e lodhur: edhe balli i gjerë e i bardhëllëmë, edhe sytë e fryrë pufkë, edhe hunda e lëshuar poshtë. Oficeri mendoi të largonej prej tij, po midis ushtarëve të tjerë ky njeri ishte i vetmi me të cilin tani mund të bisedonte.

— Kur do ta varrosim atë? — pyeti oficeri.

— Cilin?

— Atë... — murmuriti oficeri.

— Ai është në shtëpinë e Krishtit. Pse shpejtoheni?

Seminaristi pa nga dritarja e kishës.

— Bie shumë shi, — tha pastaj.

— Ju mos jeni gjë e sëmure?

— Ndoshta. Po ju duhet të harroni... ju nuk harroni dot?

Më tepër se pyetja oficerin e hutoi ai tingull i lehtë e i kthjellët i zërit të atij njeriu, i njëllojshëm edhe kur falej, edhe kur pyeste.

— Ju nuk harroni dot?

Oficeri vërtet nuk mund të harronte dot asgjë. Gjatë atyre ditëve, ai sikur e kishte detyruar trurin e vet të nguliste me imtësi gjithçka që ndodhte. Herë pas here kujtonte fytyrat e njerëzve, ndodhitë, udhët. Kujtonte ditën e 8 shtatorit, lajmin e kapitullimit të Italisë, fytyrat e hutuara të oficerëve e të ushtarëve, rropamën e triçikleve gjermane rreth e qark kazermës... Mbase do t'i nevojiteshin ndonjëherë. Po tani, në atë kishë, më në fund edhe ai dëshironte të harronte. Të harronte natën e mbrëmshme, kur ushtari i «Peruxhias» u ishte qepur prapa. Ata udhëtonin të vetëm bregut të detit e ai pas tyre. E pandehën ushtar gjerman dhe u tmerruan. Pastaj ato hi-

je njerëzore që papritur u dolën përpara duke lëvrire nëpër terr, një pëshpërimë e lodhur, e sfilitur e asaj toke të huaj. Donte të harronte se si më në fund ata vendosën të shkonin drejt atyre zërave,

— Shën Mëri... — oficeri bëri përsëri kryqin.

Dora e panjohur preku bukën që Agostini e kishte mbështjellë në shamë dhe e kishte lidhur te brezi. Ushtari po falej para ikonës, kur ai tjetri me zë të dridhur thirri: «Bukë!»

Një grumbull u mblodhën sakaq aty. Agostini shihte sytë e zgurdulluar, duart e uritura që drejtoheshin nga ai.

— Zoti im, — thirri. — Largohuni, është imja... — dhe e rroku bukën në gj.

E kapën. Duart të frikshme që e mbërthenin njëra pas tjetrës. Ushtari deshi të thërriste i tmerruar, kur mbi ta kumboi zëri i oficerit.

— Largohuni! Unë jam oficeri Xhino Roveli i batalionit të 3-të, regjimenti 128, të divizionit «Parma».

Sapo dëgjuan fjalën «oficer», ata u platitën.

— Largohuni...

Instinktivisht duart po e lëshonin Agostinin. Oficeri mori frymë thellë. Pastaj ai mori bukën nga duart e ushtarit.

— Sa veta jeni? — pyeti.

— Zoti oficer, — tha njëri, — ajo bukë nuk mjafton për të gjithë. Na e jep neve.

Njeriu që fliste mend po binte përtokë.

— Kemi tri ditë që s'kemi vënë kothere në gojë. Disa të tjerë kanë fshehurazi natën...

dorën mbi hejbenë varur te zogëza e samarit të mushkës. Me dy litra raki kishte shkëmbyer tek ushtarët italianë një xhakëtë e dy palë çorape të leshta. Një i njohur i kishte dhënë fjalën se do t'i dërgonte një palë këpucë me qafa për Mihalín, të vëllanë partizan.

Atyre ditëve fshatarët e Kodërdetit sillnin nga qyteti plaçka e rraqe, që i blinin nga ushtarët e braktisur. Në trastat e hedhura krahëve, apo në hejbetë e ngarkuara në vithe të kafshëve, ata kishin futur kush një fanellë, kush një batanije, kush një palë këpucë. Të shumtët i blinin nga matrapazët e Vlorës. Dimri po vinte. Fshatarët ishin njerëz të varfër dhe qeveritë e luftërat vetëm se i kishin rrjepur e zhveshur. Tani edhe ata po zhvatnin diçka prej luftës.

Lefter Pavli shkellte zbathur mbi rërën e ngjeshur. Rëndonte me gjithë peshën e trupit dhe gishti i madh i këmbës së gjerë linte pas një vijë si ajo e brumbullit. Dy bishtakët e mustaqeve i kishte përdredhur si dy kokë akrepi.

— Do të të urojë plaka për fanellën, — tha xha Llambroja që ecte pranë tij.

— Pse të mos më urojë? Lavdi zotit, deri më sot, 80 kilogramë mish i gjallë jam. Plaka nuk është qarë ndonjëherë prej meje.

— Koka e zbrazët, merr qiellin, — tha tjetri.

— Ajër bota! Uh, — psherëtiu thellë Lefter Pavli dhe i ra me pëllëmbë ballit. — Hej, botë e halleve, — tha ai pastaj. Dhe nuk foli më.

Mushka çile me zilkë ishte e Dimo Vllahut. Dafina e kishte marrë kafshën me qira, sa për të bluar ato 50 kg misër që tani i kishte ngarkuar